

Wprowadzenie

Współczesna pedagogika znajduje się w momencie istotnego przesunięcia epistemologicznego i metodologicznego. Coraz wyraźniej odchodzimy od sposobów badania edukacji, opierających się na założeniu stabilności badanych zjawisk, możliwości ich jednoznacznego opisu oraz uprzywilejowaniu perspektywy zewnętrznego obserwatora. Edukacja jest rzeczywistością dynamiczną, relacyjną i nieustannie negocjowaną przez uczestników życia społecznego, wymaga zatem nowych kategorii opisu, „pulsujących kategorii” – jak powiedziałby Joanna Rutkowiak – bo wrażliwych na zmienność, napięcia i niejednoznaczności rzeczywistości edukacyjnej.

W tym sensie prezentowane w tomie teksty można odczytywać jako egzemplifikację współczesnych przemian paradygmatycznych w pedagogice. Porządkując je, wyróżniamy cztery wzajemnie przenikające się obszary, które najlepiej oddają charakter tych przemian: nowe odczytania teorii, trendy metodologiczne, nowe lub na nowo odczytane kategorie analityczne oraz innowacyjne projekty badawcze. Oczywiście podział ten ma charakter umowny, ponieważ większość artykułów przekracza granice tych wyróżnionych perspektyw.

NOWE ODCZYTANIA TEORII

Jednym z najbardziej wyrazistych rysów tomu jest twórczy powrót do teorii, które mimo upływu czasu zachowują swój potencjał interpretacyjny. Autorzy nie traktują ich jako zamknięte systemy pojęciowe, lecz jako inspirację do ponownego namysłu nad współczesną edukacją.

W tym obszarze sytuują się teksty, których autorzy wykorzystują *podejście kulturowo-historyczne* Lwa S. Wygotskiego do badania uczenia się i rozwoju zwracając uwagę na pułapki epistemologiczne i metodologiczne (E. Filipiak); wykorzystanie *koncepcji aktora-sieci (ANT)* Bruno Latoura dla analizy dziennika elektronicznego jako hybrydy społeczno-technologicznej (G. Szyling); *Model zespołowego poczucia skuteczności* w szkole autorstwa Rogera D. Goddarda, Wayne K. Hoya i Anity Woolfolk Hoy, teoretyczne ujęcie, które pokazuje proces powstawania i funkcjonowania poczucia zespołowej skuteczności w kontekście szkolnym (J. Cieślukowska) czy *koncepcja technologii scholastycznych* („Scholastic Technologies”) Jana Masscheleina i Maartena Simonsa, która w połączeniu z perspektywą teorii aktora-sieci, posłużyła do rozpatrywania kształcenia nauczycieli jako procesu organizowanego przez społeczno-materialne układy praktyk (J. Jendza).

TRENDY METODOLOGICZNE

Drugim obszarem łączącym prezentowane artykuły są poszukiwania nowych sposobów prowadzenia badań pedagogicznych. Ich autorzy pokazują, że wybory metodologiczne nie są jedynie decyzjami technicznymi, lecz wyrażają określony sposób rozumienia edukacji i uczestniczących w niej podmiotów.

Takie inspiracje i tropy metodologiczne można odczytać w artykule Ewy Filipiak, w którym pokazuje koncepcję Strefy Najbliższego Rozwoju Lwa S. Wygotskiego, a w zasadzie relację pomiędzy strefą najbliższego (SNR) i aktualnego rozwoju (SAR), jako wypracowanie *dialektycznego podejścia do badań nad rozwojem i uczeniem się jednostki* oraz inicjującą swoistą narrację metodologiczną.

Dorota B. Gołębnik i Sławomir Krzychała ukazują *badania w działaniu jako metodologię o potencjale transformacyjnym*. Nie służy ona jedynie poznawaniu praktyki edukacyjnej, lecz staje się narzędziem budowania autonomii, sprawstwa i partnerskich relacji między badaczami a nauczycielami, otwierając alternatywę wobec transmisyjnych modeli kształcenia nauczycieli.

W podobnym nurcie mieszczą się *partycypacyjne badania w działaniu* ukazane w tekście autorstwa Agnieszki Koterwas, Edyty Nowosielskiej, Małgorzaty Zambrowskiej, *badania etnograficzne* nad międzynarodowym programem kształcenia przewodników Montessori (AMI) podjęte przez Jarosława Jendzę oraz prowadzone w nurcie interpretatywnym *dydaktyczne działania interwencyjne* Moniki Wiśniewskiej-Kin, służące obserwacji dziecięcych zdolności w zakresie interpretowania obrazów dźwiękowych sprowokowanych wizualizacjami w książce obrazkowej.

NOWE KATEGORIE I NA NOWO ODCZYTANE KATEGORIE

W przestrzeni dyskursu i narracji tekstów tego tomu „pulsują oryginalne kategorie”, które pozwalają opisywać edukację w sposób bardziej adekwatny do jej współczesnej złożoności.

Są to niewątpliwie, zaprezentowane przez E. Filipiak, *pojęcia i kategorie teorii-metody Wygotskiego*, w której wyraził nowatorstwo swoich poglądów. Innowacyjną kategorię proponują w swych rozważaniach D. B. Gołębnik i S. Krzychała, zwracając uwagę na problem *uwięźnięcia nauczycieli* we współczesnym systemie krajowej oświaty. Badania A. Koterwas, E. Nowosielskiej i M. Zambrowskiej pokazują kategorię *społeczności uczącej się* jako przestrzeń wspólnego konstruowania profesjonalnej wiedzy pedagogicznej poprzez dialog, praktykę oraz negocjowanie znaczeń pomiędzy studentami, nauczycielami i nauczycielami akademickimi. Na uwagę zasługuje również kategoria *dziecięcej sprawczości*, coraz silniej obecna we współczesnych badaniach w polu Childhood Studies. Przeprowadzona przez Marzenę Nowicką analiza relacji dzieci z rodzicami w kontekście korzystania z mediów cyfrowych pokazuje, że dzieci nie są jedynie adresatami działań wychowawczych, lecz aktywnie interpretują, negocjują i współtworzą reguły własnego funkcjonowania. Interesującą propozycją teoretyczną jest także ujęcie dziennika

elektronicznego jako *hybrydy społeczno-technologicznej*. Grażyna Szyling, odwołując się do teorii aktora-sieci, pokazuje, że technologie edukacyjne nie są jedynie neutralnymi narzędziami, lecz współtworzą relacje społeczne, organizację życia szkoły oraz nowe formy odpowiedzialności za praktyki edukacyjne. Joanna Cieślakowska podejmuje natomiast kategorię *poczucia zespołowej skuteczności*, ukazując jej znaczenie dla funkcjonowania zespołów nauczycielskich w edukacji włączającej. Autorka przekonuje, że skuteczność szkoły rodzi się nie tylko z kompetencji pojedynczych nauczycieli, ale także z jakości współpracy, wspólnych przekonań i zbiorowego poczucia odpowiedzialności za rozwój uczniów. Z kolei Monika Wiśniewska-Kin rozwija *rozumiejąco-przeżyciowe podejście do nauki czytania i pisanie*, przesuwając akcent z opanowania techniki czytania na osobiste doświadczenie dziecka, budowanie sensu oraz rozwijanie poznawczej ciekawości. W takim ujęciu czytanie staje się przede wszystkim sposobem rozumienia świata, a nie jedynie szkolną umiejętnością. Nową kategorię analityczną proponuje również J. Jendza, który opisuje *technologie pedagogiczne* jako układy społeczno-materiałne. W jego ujęciu nie są one zestawem metod ani narzędzi dydaktycznych, lecz takimi organizacjami przestrzeni, relacji i praktyk, które umożliwiają proces studiowania, uczenia się i formacji przyszłych nauczycieli.

INNOWACYJNE PROJEKTY

Prezentowany tom dokumentuje również projekty badawczo-wdrożeniowe, których wspólnym mianownikiem jest ściśle powiązanie refleksji teoretycznej z praktyką edukacyjną.

Należą do nich *Laboratorium Dydaktyki*, rozwijające we współpracy badaczy i nauczycieli autorskie rozwiązania dydaktyczne (D. B. Gołębnik, S. Krzychała), *Latająca Szkoła Praktyk*, oparta na partnerskim modelu współpracy uczelni i szkół (A. Koterwas i in.), oraz projekt wykorzystujący metodę *Video Enhanced Reflective Practice (VERP)*, ukazujący potencjał refleksyjnej analizy nagrań wideo w przygotowaniu studentów do pracy z najmłodszymi dziećmi (Krystyna Helland-Kurzak). Wszystkie te przedsięwzięcia łączy przekonanie, że profesjonalna wiedza pedagogiczna rodzi się przede wszystkim w dialogu między teorią i praktyką oraz we wspólnym namyśle nad doświadczeniem edukacyjnym.

Artykuły zgromadzone w niniejszym tomie nie tworzą jednolitego programu badawczego ani jednej szkoły myślenia. W naszym rozumieniu łączy je jednak przekonanie, że współczesna pedagogika potrzebuje stawiania nowych pytań, kwestionowania utrwalonych kategorii oraz poszukiwania języków opisu adekwatnych do świata, który coraz trudniej zamknąć w prostych modelach wyjaśniających. W tym sensie prezentowane artykuły stanowią zaproszenie do dalszej dyskusji nad złożonością doświadczeń edukacyjnych oraz nad samymi sposobami ich poznawania.

Ewa Filipiak
Marzenna Nowicka